

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Vladimír Kořínek

8. mezinárodní sjezd pro dějiny přírodních věd a mezinárodní unie pro dějiny přírodních věd

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 2 (1957), No. 5, 612--616

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/137174>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1957

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

8. MEZINÁRODNÍ SJEZD PRO DĚJINY PŘÍRODNÍCH VĚD A MEZINÁRODNÍ UNIE PRO DĚJINY PŘÍRODNÍCH VĚD

Ve dnech 3. až 9. září 1956 konal se ve Florencii a v Miláně 8. mezinárodní sjezd pro dějiny přírodních věd (*8. congresso internazionale di storia delle scienze*). Z Československa se zúčastnili sjezdu tři delegáti: akademik prof. Dr. Němec, Dr. Kořán ze Státního geologického ústavu, autor knihy o dějinách našeho hornictví, a pisatel těchto řádků.

První část sjezdu ve dnech 3. až 7. září konala se ve Florencii a druhá část ve dnech 8. a 9. září v Miláně. Sjezd pořádala mezinárodní unie pro dějiny přírodních věd (*l'Union internationale pour l'histoire des sciences*), která organizuje takovéto sjezdy každé tři roky. U příležitosti sjezdu zasedala také mezinárodní akademie pro dějiny přírodních věd (*l'Académie internationale de l'histoire des sciences*), která má své sídlo v Paříži. Sjezdu se zúčastnilo asi 400 osob, hlavně z Evropy, ale též ze Spojených států a z Asie (Střední Východ, Čína, Japonsko). Několik málo delegátů bylo i z Kanady a z latinské Ameriky. Sovětský svaz se zúčastnil sjezdu dvěma delegáty: prof. Figurovským a prof. Zubovem. Z lidových demokracií bylo zastoupeno vedle Československa i Polsko dvěma delegáty: prof. Bukowským a prof. Olszewským a pak i Čína.

Sjezdová jednání se konala, jak je to zvykem na mezinárodních vědeckých sjezdech, na plenárních zasedáních a pak v sekcích. Na plenárních zasedáních byly asi hodinové přednášky, především z dějin italské vědy. Jako příklad uvádím G. del Guerra: *Vědecká tradice Pisy*; L. Belloni: *Objev Agostina Bassiho v dějinách živé náuky (předchůdce Pasteurův)*; G. Abetti: *Žáci Galilea Galilei*.

Kratší vědecká sdělení byla konána v sekcích, jichž bylo šest:

1. Dějiny matematiky, fyziky a astronomie.
2. Dějiny chemie a farmacie.
3. Dějiny geografie a geologie.
4. Dějiny biologie a medicíny.
5. Dějiny technologie a aplikovaných věd.
6. Dějiny věd obecně.

Nebudu v tomto článku podrobně líčit vědecké jednání sjezdu, neboť jsem to učinil v článku, který bude uveřejněn v Časopise pro pěstování matematiky. Řeknu jen souhrnně, že většina příspěvků měla celkem slušnou úroveň. Zabývala se skutečně, aspoň pokud se týká matematiky, historií vědeckých problémů, a kde referát jednal o osobách, středem jeho zájmu bylo vždycky dílo osoby, její stanovisko k danému problému a její příspěvek k jeho řešení.

V tomto článku chtěl bych vylíčit jednání mezinárodní unie pro dějiny přírodních věd, která zasedala za sjezdu a již je Československo starým, ještě předválečným členem. Unie měla celkem za sjezdu dvě schůze, první ve Florencii 5. září večer, druhou závěrečnou v Miláně 9. září dopoledne. Obě schůze byly po mnohých stránkách velmi zajímavé. V unii jsou členy jednotlivé státy. Každý členský stát podle stanov, které byly v platnosti do sjezdu, má na schůzích unie jeden

hlas. Mimo to mají na schůzích ještě všichni členové předsednictva po jednom hlasu. Za každý stát hlasoval vedoucí delegát. Tím byl za Československo akademik prof. Bohumil Němec. Celkem bylo zastoupeno na první schůzi 12 států a 4 členové předsednictva: místopředseda S c h o e p f e r (Švýcarsko), generální tajemník T a t t o n (Francie) a pokladník K o n n i n g (Holandsko) a ještě jeden Anglosas, jehož jméno mi uniklo. Předseda unie L o u i s d e B r o g l i e se omluvil a celého sjezdu se nezúčastnil.

První schůze konaná 5. září večer protáhla se až do půlnoci. Začala posmrtnou vzpomínkou na zemřelého generálního tajemníka unie P i e r r a S e r g e s c u a oceněním jeho velké práce a jeho zásluh o unii. Potom byly podány obvyklé zprávy o činnosti a hospodářství unie od posledního sjezdu, který se konal roku 1953 v Jerusalemě. Dalším velmi důležitým bodem bylo projednávání přihlášek nových členů. Místopředseda Schoepfer dal projednávat přihlášky v časovém pořadí, jak došly. Postup byl ten, že místopředseda uvedl hlavní věci z přihlášky a doporučil přijetí jménem rady unie. Potom zástupce státu, který byl přijímán, odůvodnil přihlášku tím, že uvedl, jak je organisován národní komitét pro dějiny přírodních věd, který bude přihlašovaný stát v unii zastupovat, a stručně vylíčil, jak se ve státě, ucházejícím se o přijetí, pracuje v dějinách přírodních věd. Po tomto proslovu následovalo vždy hlasování.

První byla přihláška Polska. Rada unie přihlášku doporučila a po řeči polského zástupce přikročila k hlasování. Zástupci všech 12 států, kteří byli přítomni, hlasovali pro přijetí, 4 členové předsednictva nehlasovali. Vypadalo to jako opomenutí, při vyhlášení výsledku bylo však výslovně řečeno, že pro bylo 12 hlasů. Druhá byla přihláška Finska. Pisatel těchto řádků měl dojem, že byla předsedajícím doporučena poněkud vřeleji než přihláška Polska. Při hlasování hlasovalo pro nejen 12 zástupců členských států, nýbrž i všichni 4 členové předsednictva. Byl vyhlášen výsledek 16 hlasů pro. To se pak stejně opakovalo u přihlášky Německé spolkové republiky i Sovětského svazu. Jako zástupce západního Německa mluvil Dr H a r t m a n n. Na začátku své řeči řekl, že Německo má velkou vinu na minulé válce a na tom, co se v ní dělo, že však němečtí vědečtí pracovníci dnes chtějí pracovat pro mír a usilovat o mezinárodní spolupráci na vědeckém poli. Dále uvedl, že v západním Německu pracuje *Deutsche Vereinigung für die Geschichte der Medizin, Naturwissenschaft und Technik*, která má 200 členů. Z jeho výkladu bylo vidět, že v této společnosti je silná složka lékařská.

Po těchto čtyřech přihláškách byla projednávána přihláška lidové Číny, »La Chine de Pekin«, jak se vyjádřil předsedající Dr Schoepfer. Uvedl, že věc je poněkud komplikována tím, že lidová Čína není ani v Organizaci spojených národů, ani v UNESCO. Předsednictvo se proto dotázalo mezinárodní rady vědeckých unií (*International Council of Scientific Unions*), v níž jsou sdruženy všechny mezinárodní vědecké unie a která zprostředkuje styk těchto unií s UNESCO. Odpověď od mezinárodní rady (ICSU) byla ta, že není žádných námitek proti přijetí lidové Číny do unie. Proto předsednictvo doporučilo její přijetí. Schůze ve Florencii se však nezúčastnil čínský zástupce a proto věc byla odložena až na schůzi unie do Milána. Vylíčil zde hned další průběh věci v Miláně. Tam čínský zástupce uvedl, že přihláška byla podána jménem *Academia sinica*. V Číně se pilně pracuje v historii čínské vědy a akademie má v plánu vydat souborné dílo o tomto předmětu. Při hlasování hlasovalo pro 16 členských států (12 původních a 4 nově přijatí ve

Florencii). Předsednictvo opětne nehlasovalo. Domnívám se, že opominutí hlasovat se strany předsednictva pro Polsko a lidovou Čínu nebylo náhodné, nýbrž úmyslné.

• Přihlášky podaly další dva státy: Řecko a Jugoslavia. Oba státy však neutvořily ještě národní komitety, které podle stanov zastupují stát v unii. Z vylíčení řeckého zástupce vyplývalo, že v Řecku není ještě národní komitét schválen úřady. Jugoslavia zřejmě není ani tak daleko. Tam se o vytvoření komitétu teprve jedná. Protože přijímání nových členů je možné podle stanov jen na plenárních schůzích unie, bylo nebezpečí, že oba státy budou musít čekat tři roky až do příštího sjezdu. Věc byla vyřešena tím, že oba státy byly přijaty, avšak věc nabude platnosti, až předsednictvo unie prozkoumá, zda oba státy splňují všechny podmínky přijetí. Předsednictvo ovšem bude tuto věc zkoumat teprve potom, až mu tyto státy oznámí vytvoření národních komitétů. Konečně byl na schůzi vyloučen z unie jeden stát pro dlouholeté neplacení členského příspěvku. Bylo to Turecko.

Další velkou otázkou, o které se jednalo na schůzi ve Florencii, bylo sloučení mezinárodní unie pro dějiny přírodních věd a mezinárodní unie pro metodologii, logiku a filosofii přírodních věd. (*l'Union internationale pour la méthodologie, la logique et la philosophie des sciences.*) Na sloučení naléhala mezinárodní rada vědeckých unií (ICSU). Mezi členy předsednictva i mezi mnohými zástupci států byla velká nechuť ke sloučení. Avšak ICSU hrozila, že v případě, že sloučení nebude provedeno, zastaví oběma uniím všechny podpory, které ICSU rozděluje z fondů UNESCO. Unie pro dějiny přírodních věd vydává na příklad čtvrtletník *Les archives internationales d'histoire des sciences*, který má jen 200 platících odběratelů. Poslední roční příspěvek ICSU na tento časopis činil 1000 dolarů a byl již podstatně snížen proti letům dřívějším. Proto bylo nutno kousnout do tohoto hořkého jablka a sloučení přijmout. Byla ihned zvolena komise, která měla za úkol vypracovat návrhy změn ve stanovách unie, kterých toto sloučení vyžadovalo. Hlavní podmínky sloučení byly ujednány na jaře 1956 na přípravné schůzi předsednictev obou unií v Paříži. Podle těchto ujednání bude mít nová unie společné předsednictvo, které bude především zastupovat obě složky unie vůči mezinárodní radě vědeckých unií a vůči UNESCO a bude rozdělovat peníze přicházející z těchto pramenů. Jinak bude mít unie dvě samostatné sekce: jednu pro dějiny přírodních věd a druhou pro filosofii přírodních věd.

Na schůzi unie 9. září dopoledne v Miláně podala již komise pro změnu stanov vypracované návrhy a ty byly odhlasovány. Hlavní změny přijaté na této schůzi ve stanovách unie, která se stala nyní sekcí společné unie pro dějiny a filosofii přírodních věd, jsou tyto: dosud platily všechny členské státy stejné členské příspěvky a měly na shromážděních unie každý jeden hlas. Ve změněných stanovách byl přijat způsob, který je obvyklý v jiných vědeckých uniích. Byly vytvořeny čtyři kategorie členů s různou výší členských příspěvků. V kategorii A činí členský příspěvek 1 základní jednotku, v B 2, v C 4 a v D 8 jednotek. Zato má stát při hlasování v kategorii A 1 hlas, v B 2, v C 3 a v D 4 hlasy. Státy si samy určí, ve které kategorii chtějí být členy. Předsednictvo nemusí však tuto přihlášku do kategorie schválit, shledá-li ji nepřiměřenou. Jednotka příspěvku byla stanovena na 25 dolarů. Proti tomuto způsobu členství mohou být sice různé námítky, ale je to způsob, který je obvyklý ve vědeckých uniích. Tak na př. má jej mezinárodní matematická unie, která byla založena před několika roky.

Co je neobvyklé a zvláštní, jsou však další ustanovení o hlasování. Způsob hlasování právě vylíčený platí totiž jen při věcech, které mají nějakou finanční důležitost. Hlasování o ostatních věcech bez finanční důležitosti se provádí starým způsobem, kdy každý stát má jen jeden hlas. Mimo to obsahují změněné stanovy, jestliže jsem tomu při schůzi dobře rozuměl, ještě to podivuhodné ustanovení, že při hlasování o vědeckých věcech bez finanční důležitosti má každý řádný člen mezinárodní akademie pro dějiny přírodních věd (*l'Academie internationale de l'histoire des sciences*) jeden hlas. Protože počet řádných členů Akademie daleko předčí počet členských států, nastala by, je-li moje hoření interpretace toho, co bylo na schůzi unie čteno, správná, ta paradoxní situace, že o vědeckých věcech by ve skutečnosti rozhodovali řádní členové Akademie a nikoli členské státy.

Po přijetí lidové Číny za člena unie, o němž byla řeč výše, byla podána zpráva o činnosti komisí unie. Některé komise vyvíjejí značnou činnost. Příkladem takové komise je komise bibliografická. Jiné komise jsou, jak bylo řečeno, komise spící. Jsou to komise: 1. pro Střední Východ; 2. pro vyučování dějinám přírodních věd na všech stupních škol; 3. pro studium souvislosti vývoje přírodních věd se současným stavem společnosti. Zde nejvíce překvapuje nečinnost komise pro Střední Východ, neboť dnes je ve světě všeobecný zájem o dějiny vědy v islamských zemích ve středověku. Schůze vzala na vědomí nečinnost těchto komisí, nezrušila je však a ani neudělala žádné opatření pro jejich oživení. Nechala je prostě spát. Zato byly utvořeny nové komise: komise pro koordinaci prací o Lavoisierovi (pro dějiny chemie v 18. st.) a komise pro dějiny zoologie, která se má starat o vydání třísvazkové historie zoologie, na níž se již pracuje.

Již při jednání o sloučení unie pro dějiny a unie pro metodologii, logiku a filosofii přírodních věd vytýkala mezinárodní rada vědeckých unií (ICSU), že unie pro dějiny přírodních věd nepořádá žádná t. zv. kolokvia. Kolokvia jsou menší konference, které se netýkají celé příslušné vědy, nýbrž vždy jen jistého speciálního vědního úseku té které vědy, který je v popředí badatelského zájmu. Počet účastníků takového zasedání je pak přirozeně mnohem menší než počet účastníků velkého mezinárodního sjezdu, což umožňuje intensivnější diskuse o žhavých vědeckých problémech příslušného odvětví. Jsou organizovány tak, že několik vynikajících odborníků bývá požádáno, aby pro takovou konferenci vypracovali a na konferenci přednesli velké souhrnné referáty o výsledcích dosažených v nějaké otázce a o problémech, na kterých se v této věci pracuje neb které je třeba řešit. Jako příklad uvádím, že v rámci mezinárodní matematické unie byla v posledních dvou letech pořádána na příklad tato kolokvia a konference: Kolokvium o algebraické topologii pro mladé topology v Oxfordě, Anglie, kolokvium o algebraické teorii čísel v Tokyu, Japonsko, mezinárodní kolokvium o funkcích zeta v Bombaji, Indie, konference o matematickém vyučování v Jižní Asii, v Bombaji, Indie. UNESCO i ICSU dávají takovým konferencím a kolokviím přednost před velkými vědeckými sjezdy, což ovšem nikterak neznamená, že se nebudou takové velké sjezdy pořádát. Unie pro dějiny přírodních věd dosud takové konference nepořádala, což odpovídalo celkem rázu prací historiků přírodních věd v Unii sdružených. Tato práce je dosud příliš individualisticky roztržštěná. Na sjezdu nebylo vidět, že by v některém členském státě vznikla nějaká skupina pracovníků, která by pracovala na nějakém speciálnějším tématu. Nepočítám sem ovšem práce

o dějinách vědy v příslušném státě. Nebylo tedy pro pořádání takových konferencí uvnitř unie dosti popudů.

Otázkou se zabývalo předsednictvo unie a vyzvalo účastníky florentské schůze, aby ještě během sjezdu podávali předsednictvu návrhy na témata takových kolokvií a konferencí. Na schůzi v Miláně byly pak oznámeny došlé návrhy: 1. Věda v 17. století. 2. Vztahy mezi Západem, Byzancí a Orientem od antiky až do roku 1500. 3. Způsoby sdělování vědeckých objevů a výsledků v 17. a 18. století. 4. Poměr a vztahy mezi matematikou a experimentálními fyziky v 19. století. Schůze pověřila předsednictvo, aby rozhodlo, která témata mají být zvolena pro konference, při čemž není předsednictvo vázáno jen na právě vyjmenované náměty, a aby určilo bližší podmínky takové konference.

Na konec zůstaly pak již jen dvě věci: volba nového předsednictva a nové rady unie, které budou řídit unii až do příštího sjezdu, a stanovení místa, kde se příští sjezd v roce 1959 bude konat. Co se týče první věci, bylo nutno v první řadě zvolit nového předsedu, neboť Louis de Broglie nepřál si být dále předsedou. Byl zvolen p. Forbes z Holandska. Rada unie byla sestavena pak takto: 1. místopředseda Ronchi (Itálie); 2. místopředseda Schoepfer (Švýcarsko), generální sekretář Tatton (Francie), pokladník Konning (Holandsko), členové rady bez funkce Schreier (USA) a Bodenheimer (Israel). Pakliže jsem si tyto věci dobře zapsal, novými členy rady jsou Ronchi, Schreier a Bodenheimer. Generální sekretář Tatton převzal tuto funkci po úmrtí Pierra Sergescu. Souhlasil se svým setrváním ve funkci jen pod tou podmínkou, že mu bude dán k ruce administrativní sekretář pro vyřizování běžné agendy a korespondence. Příslušné ustanovení bylo vtěleno do nových stanov. Za místo příštího sjezdu byla určena Barcelona ve Španělsku.

Z tohoto vyličení je vidět, před jakými problémy unie stojí. Je to především problém organizační, který vznikne při sloučení obou unií. Bude nutno zajistit chod společné unie a vyřešit všechny otázky, které vzniknou z různých zájmů obou složek, aby činnost společně unie dala se bez velkého tření. Za druhé je to problém, který bych nazval politický. Bude třeba, aby někteří členové dnešní rady se zbavili jisté animosity vůči zemím socialistického tábora. Na schůzi ve Florencii byla ražena zásada, že v zájmu kontinuity je záhodno, aby v radě byly jen zástupci států, jež jsou starými členy unie a poměry v unii a její problémy dobře znají. Proto nebyla rada doplněna žádným zástupcem nově zvolených států a zástupci těchto států o to ani příliš nestáli. To ovšem v Barceloně nebude již možné. Za třetí by bylo velmi záhodno, aby unie se snažila odstranit příliš velkou roztržitost ve vědecké práci dnešních historiků přírodních věd sdružených v unii. Bylo by velkým pokrokem, kdyby se dostalo do popředí zájmů historiků několik problémů neb několik období, majících obecně velkou důležitost a kdyby se unie starala o usnadnění práce v těchto otázkách, na příklad vydáváním pramenů neb bibliografie. O těchto problémech by přirozeně pracovali historikové, vycházející z různých filosofických základů. Soupeření různých filosofických směrů na této mezinárodní půdě by jen přispělo k pokroku. Záleželo by pak ovšem na pracovnících ze socialistických zemí a na jejich práci, aby se jejich pojetí a koncepce uplatnily závažným způsobem na tomto mezinárodním kolbišti. Tak by byl zajistěn pokrok a rozvoj tak důležité disciplíny, jako jsou dějiny přírodních věd. O důležitosti této disciplíny právě s hlediska marxismu-leninismu myslím, že je zbytečné se šířit.